

Forskningskortlægning af forsknings- og udviklingsbaseret viden inden for pædagoguddannelsens nationale modul ”Professionsviden og forskning i relation til dagtilbudspædagogik”

Opdatering, november 2018

Forord

Denne opdatering af ”Forskningskortlægning af forsknings- og udviklingsbaseret viden inden for pædagoguddannelsens nationale modul ”Professionsviden og forskning i relation til dagtilbudspædagogik” er igangsat af Pædagoguddannelsens Ledernetværk og udarbejdet af en arbejdsgruppe, bestående af Torben Næsby (UCN), Kim Jerg (UCSYD), Mette V. Lyndgaard (UCL), Chrisstina Munck (KP), Anette Boye Koch (VIA) og Kirsten Rigboldt (Absalon). Endvidere har Tine Dalgaard (UCL) været tilknyttet arbejdsgruppen som projektleder og facilitator.

Opdateringen retter sig mod forskningskortlægningens del 2 (Næsby et al, 2014, s.10): ”Resultater fra kortlægningen: Litteratur anbefalet af UC-undervisere, nordiske og danske eksperter”.

Opdateringen er udvidet i forhold til det oprindelige kommissorium på den måde, at der tages højde for de aktuelle læringsmål for det nationale modul (2018) og opdateringen inddeles alfabetisk i en generel kategori, der omfatter referencer, der går på tværs af de tre læringsmål og ud over modulet, og tre kategorier, der følger de tre læringsmål.

Periode: Opdateringen fandt sted i august – november 2018.

Indledning

Forligskredsen for den nye pædagoguddannelse (2014) formulerede i sin tid en uddannelsespolitisk ambition om:

Højere faglighed og kvalitet

Handlekompetencer og bedre sammenhæng til praksis

Øget specialisering med mere arbejdsmarkedsrelevans

Styrkede tværprofessionelle kompetencer

De uddannelsespolitiske ambitioner har til formål at sikre de studerende relevante handlekompeterencer både i en mono- og tværprofessionel sammenhæng. Undervisningen skal hvile på den nyeste forskningsbaserede viden med en stærk praksisforankring. For de nationale moduler gennemføres derfor en kortlægning af eksisterende og relevant viden inden for de enkelte modulers læringsmål, her 'Professionsviden og forskning i relation til dagtilbudspædagogik'.

Det er i Pædagoguddannelsens Ledernetværk besluttet at denne forskningsoversigt løbende skal opdateres (hver andet år) og revideres (hvert sjette år).

Læsevejledning

Denne opdaterede forsknings- (og litteratur-) oversigt skal give professionshøjskolernes undervisere og studerende muligheder for at udvælge den bedste og mest relevante forsknings- og udviklingsviden i relation til det nationale modul "Professionsviden og forskning i relation til dagtilbudspædagogik". Den skal tjene som et katalog over det vidensgrundlag, som underviserne på pædagoguddannelsen kan basere undervisning og vejledning på, og der kan søges relevant litteratur til de studerendes læsning og forberedelse.

Den oprindelige arbejdsgruppes opgave var "...at udarbejde en oversigt over forsknings- og udviklingsbaseret viden relevant for det konkrete nationale modul. (...). Forskningsoversigten skal omfatte et udvalg fra internationale og nationale forskningsreviews, nationale evalueringer, analyser og udredninger, professionshøjskolernes Forsknings- og udviklingsproduktion".

Forskningskortlægningen, der ikke må forveksles med et systematisk review, består af en række kommenterede lister over tekster, der viser den, i relation til det nationale modul, relevante forsknings- og udviklingsviden i perioden 2006 – 2014, suppleret med titler anbefalet af undervisere og forskere på professionshøjskolerne, der dækker perioden 2015 – 2018.

Denne opdatering vedrører således kun forskningskortlægningens Del 2: "Resultater fra kortlægningen: Litteratur anbefalet af UC-undervisere, nordiske og danske eksperter".

For en præsentation af kortlægningens søgekriterier mv, se denne (Næsby, Lindeman, Bayer & Sørensen 2014)¹.

Opdateringen er udvidet i forhold til det oprindelige kommissorium på den måde, at der tages højde for de aktuelle læringsmål (2018) og opdateringen inddeles alfabetisk i en generel kategori, der omfatter referencer, der går på tværs af og ud over modulet², og tre kategorier, der følger de tre læringsmål.

---

¹ Oversigt over forsknings- og udviklingsbaseret viden inden for pædagoguddannelsens nationale modul "Professionsviden og forskning i relation til dagtilbudspædagogik" af Torben Næsby, Esben Lindeman, Martin Bayer, og Merete Sørensen.
<https://paedagoguddannelsenet.dk/wp-content/uploads/2015/03/Professionsviden-og-forskning-i-relation-til-dagtilbudsp%C3%A6dagogik.pdf>

² Fx referencer der sigter mod hele specialiseringen eller knytter an til flere pejlemærker i relation til den styrkede læreplan (Børne- og Socialministeriet (2017) Pejlemærker. Partnerskabet om kompetenceudvikling og viden i praksis for styrket faglighed og ledelse).

Læringsmål for det nationale modul "Professionsviden og forskning i relation til dagtilbudspædagogik"

I forbindelse med den ny dagtilbudslov og i relation til den nye læreplan indeholder det eksisterende nationale modul gennem læringsmålene et fokus på metodologisk refleksion og undersøgelse af forskellige videns- og forskningsinformerede tilgange og metoder til at arbejde undersøgende og reflekterende med udvikling af læringsmiljøer, der fremmer børns trivsel, dannelse og læring.

Det handler i modulet bl.a. om undersøgelsesmetoder dvs. måder at skaffe sig praksisrettet viden på gennem forsknings, forsøgs- og udviklingsarbejde. Med undersøgelsesmetoder forstås at tilvejebringe og udvikle professionsviden. Her forstås endvidere, at det kan være indsigt i dvs. refleksioner over metoder samt anvendelse af metoderne under hensyntagen til børns personlige integritet dvs. etisk ansvarligt. Med evidensbaserede metoder forstås videnskabeligt efterprøvede, praksisrettede og forandringsorienterede metoder, der relaterer sig til udvikling af praksis' vidensgrundlag. Der kan indarbejdes et nyt fokus på at undersøge videnspositioner i forhold til centrale faglige begreber i læreplanen, og hvordan og hvorfor læreplanen implementeres i konkrete dagtilbud, som den gør. I forlængelse af det, kan der fokuseres på hvilke metoder, der faktisk anvendes i dagtilbud, og hvad det videnskabelige grundlag for disse metoder hævdes at være. Hermed styrkes den studerendes evne til kritisk refleksion og udvikling af professionel dømmekraft.

Pejlemærker fra partnerskabet

Her peges på hvordan elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem kan være grundlag for en mere videnskabelig tilgang til undersøgelse af processuelle forhold, de strukturelle rammer og forskellige tilganges og metoders betydning for, hvilke effekter intervention, baseret på den styrkede læreplan, har eller ikke har. Herunder inddrages dannelsesperspektiver og børns perspektiver.

Pejlemærket om udvikling af en styrket evalueringskultur står stærkt i Master for en styrket læreplan. Evaluering beskrives bl.a. som "En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer, mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring og udvikling." Der er også pejlemærker for form, der kan iagttages, fx "understøtter kritisk refleksion og analyse af egen praksis". "Er baseret på viden og pædagogisk praksiserfaring" og "Understøtter faglig dømmekraft og evnen til at træffe fagligt begrundede valg i den pædagogiske praksis."

Ovenstående centrale elementer i læringsmålene for det nationale modul er bevaret, samtidig med at de nævnte pejlemærker og ny foki i dagtilbudsloven er indarbejdet i læringsmålene.

Læringsmål, det nationale modul (2018)

Den studerende kan:

- 1) På et forskningsinformeret og professionsfagligt grundlag lede og udvikle pædagogiske læringsmiljøer og skabe en evalueringskultur, hvor pædagogisk dokumentation og evaluering indgår meningsfuldt i analyser af sammenhængen mellem pædagogisk praksis, det samlede læringsmiljø og børns trivsel, dannelse, læring og udvikling i historisk og aktuelt perspektiv.
- 2) Vurdere og håndtere professionsetiske problemstillinger og etiske dilemmaer i pædagogisk praksis ud fra såvel læreplanens børnesyn som børns egne perspektiver.
- 3) Reflektere over, kritisk og etisk ansvarligt forstå og anvende forskellige undersøgelsesmetoder -herunder evidensbaserede metoder - der undersøger og udvikler vidensgrundlaget for pædagogisk praksis.

Anbefalet litteratur 2015-18 – af undervisere og forskere fra professionshøjskolerne

Opdateret del 2

På tværs af modulet og specialiseringen

Andersen, P.Ø. (2018). *Følelser og pædagogik – i samfundsteoretisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogen er baseret på et forskningsprojekt om pædagogers håndtering af følelser. I bogen beskrives ud fra pædagogers egne beretninger, hvordan følelser – både børnenes og pædagogernes egne – indgår i og indvirker på den pædagogiske praksis. Desuden gennemgås de dominerende teorier om menneskers følelser og de begreber, der især er af betydning i pædagogiske sammenhænge. Endelig analyserer og diskuterer bogen kritisk nogle af de udbredte opfattelser med henblik på at udvikle en teoretisk forståelse af følelser i pædagogikken. Giver mulighed for at udvikling af faglige begreber for at forstå hvordan følelser og følelseshåndtering er centrale dele af pædagogisk arbejde og pædagogers viden

Bendix-Olsen, K. (2017). Med handicap i vuggestuen. Inklusionsarrangementer belyst som betingelser for rådighedsudvikling og inklusion, *Nordiske Udkast, Nr. 1*, pp. 44 – 62.

Artiklen 'Med handicap i vuggestuen. Inklusionsarrangementer belyst som betingelser for rådighedsudvikling og inklusion' analyserer de institutionelle deltagelsesbetingelser, som børn med handicap har i ressourcebørnehuse set fra et børneperspektiv. De professionelle inklusionsbestræbelser stiller såvel rådighedsminimerende som rådighedsudvidende betingelser for børnenes deltagelse, læring og udvikling, og artiklen viser hvordan dette sker gennem hverdagens skiftende kontekster.

Bøje, J.D. (2015). Når ekstern kritik bliver til intern kritik. I: Hennem, BA, Pettersvold, M & Østrem, S (red.). *Profesjon og kritikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

Neoliberalismens indflydelse på nyuddannedes professionsforståelse, et historisk blik på professionens udvikling – en diskussion om akademisering er en udvikling eller en afvikling.

Engsig, T.T. (red) (2017). *Empiriske undersøgelser og metodiske greb. Grundbog til de pædagogiske professionsuddannelser*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogens første del handler om grundlæggende videnskabelige metoder som observation, interview, diskursanalyse, aktionsforskning, spørgeskemaundersøgelse, mixed methods- forskning og video som teknik til empirisk metode. Anden del rummer perspektiver på det at skabe viden ved at undersøge pædagogisk praksis ved hjælp af disse metoder. Her diskuteres blandt andet hvad sand, brugbar viden er, hvad evidens er, hvordan man involverer børn og unges stemmer i dataindsamlingen, og hvilke etiske overvejelser man bør gøre sig i forbindelse med pædagogisk forskning.

Glaser, V., Moen, K.H., Mørreaunet, S. & Søbstad, F. (red.) (2018). *Barnehagens grunnsteiner: formålet med barnehagen*. 2.utg. Universitetsforlaget: Oslo.

Formuleringene i barnehagens formålsparagraf er både mange og fine, men hvordan skal de forstås og omsettes i praksis? Denne boka kan være en faglig inspirasjon.

Hvordan kan man ivareta et økende fokus på læring og ferdigheter med en dannelsesdimensjon? Hvordan kan verdigrunnlaget realiseres i praksis? Med utgangspunkt i enkeltformuleringer i formåls-paragrafen gir bidragsyterne i Barnehagens grunnsteiner verdifulle innspill til det som danner essensen i en levende barnehagepedagogikk. De ønsker å bidra til kritisk refleksjon rundt formålet med barnehagen og presentere forskning, teori og debatt. I den nye rammeplanen for barnehagen har grunnleggende verdier som bærekraft, respekt for naturen og menneskeverdet, nestekjærlighet, solidaritet, likeverd og likestilling, livsmestring og helse fått en større oppmerksomhet.

Jensen, N.E. (2018). *Pædagogiske begreber. En studie- og opslagsbog for pædagoguddannelsen*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogen præsenterer centrale begreber med relevans for pædagoguddannelsen (didaktik, dannelse, evaluering, evidens, kultur, professionsetik mm.). Begreberne forklares og der gives eksempler på og øvelser til, hvordan de kan anvendes i analyser. Der er konkrete studieopgaver og forslag til videre læsning.

Kristensen, J.E. & Bayer, S. (2015). *Kamp og status. De lange linjer i børnehavinstitutionens og pædagogprofessionens historie 1820 til 2015*. Bind 1. København: U Press.

Bogen viser de lange linjer i børnehavens og pædagogprofessionens historie fra de første asyler i 1820'erne og de første børnehaver fra 1871 over de tidligste uddannelsesinitiativer i årene omkring 1900 videre til Dagtilbudsloven i 2007 og frem til den seneste reform af pædagoguddannelsen i 2014.

Krogh, S. & Smidt, S. L. (2017). *Hverdagens rutiner – en overset ressource*. I: Mortensen, T. H. (red.), *Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter*. København: Akademisk Forlag, s. 79-95.

Kapitlet argumenterer for at det er vigtigt at have et fagligt blik på hele hverdagen og de pædagogiske rutiner. Kapitlet bygger på et forskningsprojekt og har fokus på de pædagogiske rutiner som ét af tre læringsrum; de pædagogiske aktiviteter, børnenes legekultur og de pædagogiske rutiner.

Der gives bud på, hvorledes en nøje organisering af de pædagogiske rutiner giver særlige deltagelsesmuligheder for alle børn, og på hvilken måde inddragelsen får indvirkning på børnenes trivsel, udvikling og læring. Gennem kapitlet bliver der inddraget data fra forskningsprojektet. Afslutningsvis kommer kapitlet rundt om, hvordan forældresamarbejde kan styrkes ved at formidle arbejdet med rutinerne til forældrene.

Krøjer, J., Nielsen, S.B. & Mogensen, K.H. (2017). *Generationsspecifikke forskelle mellem pædagogers faglighed*. *Tidsskrift for arbejdsliv*. Vol. 19. s. 74-88.

I denne artikel rejses spørgsmålet, om det er muligt at identificere et før og et efter Nem Public Management, når det gælder ansattes forståelse af deres faglighed. Vores undersøgelse kaster et kritisk

blik på arbejdet i daginstitutioner som et eksempel på en velfærdsstatslig institution, der i hverdagen er arbejdsplads for en meget stor gruppe mennesker. Vores analyser peger på, at NPM har haft tydelige effekter for pædagogers mulighed for at etablere deres faglighed, og at der er klare forskelle på daginstitutionspædagogers forståelse af deres egen faglighed, afhængigt af, om de har arbejdslivserfaringer fra tiden før NPM, eller om de udelukkende har arbejdslivserfaringer fra tiden efter NPM gennemses som styringslogik på daginstitutionsområdet. Undersøgelse kaster et kritisk blik på arbejdet i daginstitutioner som et eksempel på en velfærdsstatslig institution, der i hverdagen er arbejdsplads for en meget stor gruppe mennesker. Vores analyser peger på, at NPM har haft tydelige effekter for pædagogers mulighed for at etablere deres faglighed, og at der er klare forskelle på daginstitutionspædagogers forståelse af deres egen faglighed, afhængigt af, om de har arbejdslivserfaringer fra tiden før NPM, eller om de udelukkende har arbejdslivserfaringer fra tiden efter NPM gennemses som styringslogik på daginstitutionsområdet.

Larsen, M.R., Stanek, A.H. & Mikladal, S. (2018). *Småbørns hverdagsliv*. København: Frydenlund Academic.

Bogen tager afsæt i forskningsprojektet 'Praksisperspektiver på vuggestuepædagogik', Roskilde Universitet 2015. og beskriver, hvordan pæagoger kan styrke børnenes fællesskaber og understøtte deres medindflydelse samt forbedre samarbejdet med forældrene. Bogens analyser er baseret på den nyeste forskning (interviews og observationer) fra vuggestue og dag-pleje hvor de tre forfattere, peger på hvordan betingelserne i pædagogisk praksis udgøres af både det enkelte barn, gruppen af børn, forældrene, personalet og de mere overordnede samfundsmæssige betingelser i form af politiske forventninger og krav. En central pointe i bogen er hvordan pædagogisk faglighed må forstås som 'situeret pædagogisk faglighed' der synliggør hvordan faglighed på daginstitutionsområdet omhandler fleksible og kontekstsensitive forståelser af børns læring, udvikling og trivsel knyttet til den pædagogiske praksis.

Mortensen, T.H. & Næsby, T. (2018). *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo.

Bogen bidrager med et nyt og relevant vidensgrundlag, der kan understøtte realiseringen af de nye lovændringer i dagtilbudsloven og den tilhørende bekendtgørelse. Bogen retter sig mod det grundlæggende pædagogiske fundament, der beskrives og vægtlægges i lovgivningen og i *Master for en styrket pædagogisk læreplan*: Den brede læringsforståelse, Det gode børneliv, børnesyn og børneperspektiver, Faglig ledelse og organisering af læringsmiljøer, Tværfagligt samarbejde og sammenhæng i børnenes liv/ det åbne dagtilbud, Børn i udsatte positioner, Dokumentation og evalueringskultur, Forældresamarbejde.

Munck, C. (2017). *Små børns fællesskabelse i en flertydig vuggestuepraksis*. Roskilde Universitetsforlag (Ph.d.-afhandling).

Ph.d. Afhandlingen handler om hvordan små børns fællesskabelse muliggøres i vuggestuen, hvor inklusionsbestrebelse og tidlig opsporing er et vilkår i det pædagogiske arbejde.

Udgangspunktet for afhandlingen er en optagethed af at forstå, hvad vuggestuebørn er fælles om, - hvordan vuggestuebørn bidrager transformerende til udvikling af den pædagogiske praksis samt hvordan børns bidrag får betydning i sammenhæng med de voksnes bestræbelser på at inkludere og opspore bekymringsvækkende børneliv. Afhandlingens analyser baserer sig på et subjektvidenskabeligt perspektiv og en forståelse af at børn og voksne lærer og udvikler sig via deltagelse i sociale praksisser. I afhandlingen peges der på hvordan børnenes indflydelse og bidrag i vuggestuens hverdagsarrangementer begrænses og bliver til forstyrrelser i situationer, hvor de professionelle skal evaluere og vurdere børnenes deltagelse. Denne problemstilling skærpes i forbindelse med vuggestuebørns overgang til børnehave, hvor de professionelle tvivl skal overkommes i bestræbelsen på at skabe 'sikker viden'. Det tværfaglige samarbejde der opsøges i bestræbelsen på at få hjælp til pædagogernes vurderingsarbejde, synes ikke at bidrage med udvikling af rådighed i dette vurderingsarbejde.

Schmidt, C.H. (2018). Original faglighed. *Nordisk Barnehageforskning*, VOL. 17 (1/2018), 1-14. [1]. DOI: /10.7577/nbf.2120.

Artiklen handler om, hvordan pædagogisk faglighed bliver til i daginstitutionens daglige liv i en tid præget af en uddannelsespolitisk læringsdagsorden. Formålet med artiklen er at af-selvfølge og vise, hvordan der er flere og potentielt konfliktuerende rationaler på spil og undersøge, hvordan disse påvirker og rammesætter nye muligheder for pædagogisk faglighedsdannelse. I artiklen kortlægges 4 stærke og konfliktuerende rationaler, der tilsammen danner et spændingsfelt, inden for hvilket pædagogerne må erobre og skabe faglighed. Rationalerne præsenteres som 4 rationalefigurer - hhv. Strategen, Praktikerne, Idealisten og Pragmatikerne – og derefter vises, hvordan de imaginært forsøger at tale deres forskellige rationaler frem i pædagogernes handlinger.

Læringsmål 1)

1) På et forskningsinformeret og professionsfagligt grundlag lede og udvikle pædagogiske læringsmiljøer og skabe en evalueringskultur, hvor pædagogisk dokumentation og evaluering indgår meningsfuldt i analyser af sammenhængen mellem pædagogisk praksis, det samlede læringsmiljø og børns trivsel, dannelse, læring og udvikling i historisk og aktuelt perspektiv.

Elbæk, S. & Lillelund, F. (2018). Pædagogisk dokumentation af æstetiske processer. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo, s. 153-172.

Kapitlet fokuserer på at en evaluerende pædagogisk praksis, med henblik på udvikling af gode læringsmiljøer, handler om fortløbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer, processer og forskellige former for dokumentation.), vurdering og analyse af og refleksioner over sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring og udvikling.

Frederiksen, J.T. (2015). Dokumentation i pædagogarbejdet – mellem kontrol, refleksion og illustration. I: Gravesen, D.T. (red). *Pædagogik: Introduktion til pædagogens grundfaglighed*. Aarhus: Systime Profession, s. 581-607.

Kapitlet diskuterer fænomenet dokumentation i pædagogisk arbejde og en nye interesse for pædagogisk kvalitet i dagtilbud. Interessen handler bl.a. om at kunne påvise at en bestemt kvalitet er til stede i pædagogisk praksis og at denne lever op til aktuelle mål og målforestillinger. Dokumentation, kvalitet og evaluering er tæt forbundne begreber – det demonstreres bl.a. gennem den såkaldte KED-model.

Gulpinar, T., Hernes, L. & Winger, N, (red) (2016). *Blikk fra barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Denne antologien er forankret i forskningsprosjektet Blikk for barn, som retter søkelyset mot de yngste barna i barnehagen. Prosjektet søker kunnskap om ulike sider ved de yngste barnas dagligliv, livskvalitet og innhold i barnehagen, og har et fokus på estetikk. Artiklene i Blikk fra barnehagen representerer mange stemmer som på ulike måter presenterer forskningsbasert kunnskap om barnehagen som en viktig arena for de yngste barna. Forfatterne tar også opp strukturelle forhold ved norske barnehager i dag.

Målet med forskningsprosjektet og med boken er å utvikle kunnskap som kan bidra til å gjøre hverdagen 'bedre for de yngste barna i norske barnehager.

Juhl, P., Gitz-Johansen, Th., Chimirri, N.A. & Rasmussen, K. (2019). *Har du det godt?: Om at have det godt i daginstitutionens hverdag*. Frederikshavn: Dafolo.

Antologien er et produkt af forskningsprojektet "At have det godt". Projektet ønsker at udvikle forskningsmæssig viden om, hvad det vil sige for børn 'at have det godt', og på, hvordan børn kan 'få det godt', når de er i daginstitution. Udgangspunktet vil være at betragte børn som "being's", og ikke kun som "becoming's". Projektet vil udvikle teoretisk og empirisk viden om 'det gode nok børneliv' og rette et særligt fokus på børns følelser, udtryk og ytringer, når de er i daginstitution, børns optagethed og rettedhed i hverdagen, deres kropslige gøren og ikke mindst deres samspil med hinanden såvel som med det pædagogiske personale.

Jørgensen, H. H. (2018). Det pædagogiske børnesyn, leg og det gode børneliv. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo, s. 35-48.

Med udgangspunkt i eksempler fra et forskningsprojekt vises, hvordan det gode børneliv i daginstitutionerne udfolder sig i et samspil mellem børn og pædagoger. Børn er optaget af leg og af deres relationer til de andre børn. Pædagogerne danner ramme om legen og fællesskaberne. Kapitlet giver eksempler på, hvordan det pædagogiske kan udspille sig i de øjeblikke, hvor pædagoger tager udgangspunkt i børns perspektiver, deltager i deres lege eller indgår i her-og-nu-samtaler om det, som børn er optaget af.

Larsen, M.R., Stanek, A.H. & Mikladal, S. (2018). *Småbørns hverdagsliv*. København: Frydenlund Academic.

Bogen tager afsæt i forskningsprojektet 'Praksisperspektiver på vuggestuepædagogik', Roskilde Universitet 2015. og beskriver, hvordan pædagoger kan styrke børnenes fællesskaber og understøtte deres medindflydelse samt forbedre samarbejdet med forældrene. Bogens analyser er baseret på den nyeste forskning (interviews og observationer) fra vuggestue og dag-pleje hvor de tre forfattere, peger på hvordan betingelserne i pædagogisk praksis udgøres af både det enkelte barn, gruppen af børn, forældrene, personalet og de mere overordnede samfundsmæssige betingelser i form af politiske forventninger og krav. En central pointe i bogen er hvordan pædagogisk faglighed må forstås som 'situeret pædagogisk faglighed' der synliggør hvordan faglighed på daginstitutionsområdet omhandler fleksible og kontekstsensitive forståelser af børns læring, udvikling og trivsel knyttet til den pædagogiske praksis.

Smith, K.M. (2014). *The Government of childhood*. UK: Palgrave Macmillian.

I bogen foretager Karen M. Smith en historisk analyse af forskellige ideer og forestillinger om børn og barndom, og hun laver samtidig en analyse af den styring og formning af børnene, der ligger implicit i de forskellige historiske forståelser af barnet. Hun er inspireret af – og trækker på – Chris Jenks' barndoms-billeder, det Dionysiske Barn, som er det onde barn, Det Apollonske Barn, som er det uskyldige barn og så videreudvikler hun på denne teoridannelse og skaber barndoms-billedet Det Athenske Barn, som er det ansvarlige barn.

Sommer, D. (2015). *Barndom. Historiske forandringer i børnesyn og inddragelse af børns perspektiv*. I: Cecchin, D (red.) *Barndomspædagogik*. København: Akademisk Forlag, side 47-71. (ny udgave er undervejs).

Det nationale modul har et historisk, etisk og videnskabeligt perspektiv på dagtilbudspædagogik og pædagogisk praksis, og der indgår viden om historiske og aktuelle udfordringer, etiske dilemmaer og opfattelser af pædagogisk arbejde og praksis med børn.

Dion Sommer beskriver i dette kapitel, hvordan barndommen, set både som individuel livsperiode og som strukturel kategori, har ændret sig historisk. Han diskuterer to fremtrædende perspektiver i det aktuelle danske børnesyn – og deres pædagogiske implikationer – set i relation til børns udvikling og læring. På baggrund af international forskning argumenterer Sommer for, at en pædagogik baseret på 'barnets perspektiv'-tilgangen rummer bedre og mere langsigtede effekter for børn end den 'målstyrede barn'-tilgang.

Warming, H. (2017). *Børnesyn og børneperspektiv*. I: Mortensen, T. H. (red.), *Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter*. København: Akademisk Forlag, s. 17-35.

Kapitlet skitserer divergerende historiske og nutidige børnesyn samt introducerer forskellige måder at forstå begrebet børneperspektiv på. Der introduceres tre perspektiver på børn: et ude fra perspektiv, et tilstræbt inde fra perspektiv og børns eget perspektiv. De tre perspektiver bidrager med forskellig viden som kan styrke pædagogens refleksioner i og over pædagogisk praksis.

Warrer, S.D. & Broström, S. (2017). *Børns leg og eksperimenterende virksomhed*. Frederikshavn: Dafolo [bogserien: det ved vi om].

I bogen kædes leg og det eksperimenterende og skabende sammen som to gensidigt forbundne fænomener og belyses i pædagogisk og didaktisk perspektiv. Desuden beskrives potentialet i både den voksnes deltagelse som med-leger og det pædagogiske miljø.

Øksnes, M. & Sundsdal, E. (2016). *Leg er livet! Om leg i vuggestuer og børnehaver*. I: Graversen, D.T. *Pædagogik i dagtilbud*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 350 – 373.

Kapitlet er motiveret af FN's advarsel om, at børns ret til leg og fritid nu er truet. Kapitlet består af to hoveddele. Første del præsenterer forskning og teori om leg. Her er først og fremmest et børneperspektiv med fokus på børns leg fra en humanistisk og samfundsvidenskabelig synsvinkel. I andel er der fokus på pædagogens rolle i børns leg, og der lægges specielt vægt på, hvordan voksne kan bidrage til at berige børns leg. Centralt i denne del er begreberne pædagogisk fantasi og takt.

Læringsmål 2)

2) Vurdere og håndtere professionsetiske problemstillinger og etiske dilemmaer i pædagogisk praksis ud fra såvel læreplanens børnesyn som børns egne perspektiver.

Broström, S., Hansen, O. H. & Jensen, A. S. (2017). *Værdier i danske dagtilbud –Kortlægning, analyse, refleksion* (s. 39-63). København: Akademisk Forlag.

Artiklen handler om demokratiske værdier, som de kommer til udtryk i dagtilbuddenes hverdag, fx frokosten. Begrebet didaktik i en dagtilbudskontekst præsenteres med henblik på at diskutere, hvordan demokrati og demokratisk dannelse kan tænkes med ind i pædagogisk planlægning af og refleksion over børns trivsel, udvikling, dannelse og læring i dagtilbud. Empirisk grundlag viser, at pædagoger i frokosten praktiserer ud fra to grundlæggende forskellige tilgange: dels en initierede tilgang og dels en responderende tilgang.

Gulpinar, T., Hernes, L. & Winger, N. (red) (2016). *Blikk fra barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Denne antologien er forankret i forskningsprosjektet Blikk for barn, som retter søkelyset mot de yngste barna i barnehagen. Prosjektet søker kunnskap om ulike sider ved de yngste barnas dagligliv, livskvalitet og innhold i barnehagen, og har et fokus på estetikk. Artiklene i Blikk fra barnehagen representerer mange stemmer som på ulike måter presenterer forskningsbasert kunnskap om barnehagen som en viktig arena for de yngste barna. Forfatterne tar også opp strukturelle forhold ved norske barnehager i dag.

Husted, J. (2015). *Etik og værdier i pædagogers arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag

Bogen tager udgangspunkt i centrale etiske problemstillinger i pædagogisk arbejde. Der introduceres til en pædagogisk beslutningsmodel, som støtter et analytisk grundlag for etiske beslutninger. Bogen har cases, der illustrerer professionsetiske dilemmaer.

Ribers, B. (2018). Etiske Cirkler – professionskvalificering mellem etisk pres og professionel integritet. I Hjort, K., Kristiansen, A. & Barholt, N.C. (red.). *Profesjonsetikk – Arbeid for og med mennesker*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bjørn Ribers har gennem ti års forskning i pædagogers arbejde og uddannelse udviklet modellen Etiske Cirkler. I artiklen giver han et bud på, hvordan man gennem et fælles lærings- og refleksionsrum kan arbejde med professionsetiske dilemmaer, og peger på vigtigheden af at handle konstruktivt på det etiske pres, som mange pædagogstuderende oplever i praktikken og som nyuddannede i mødet med de situationer, som kræver et professionelt skøn.

Tuft, K. (2016). Leg, pædagogik og viden. I: Togsverd, L. & Rothuizen, J.J. (red.) *Pædagogiske ballader, perspektiver på pædagogens faglighed*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Kort gennemgang af videnskabelige positioner med relation til etik og et filosofisk legesyn

Læringsmål 3)

3) Reflektere over, kritisk og etisk ansvarligt forstå og anvende forskellige undersøgelsesmetoder -herunder evidensbaserede metoder - der undersøger og udvikler vidensgrundlaget for pædagogisk praksis.

Aabro, C. (2016). *Koncepter i pædagogisk arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Gennemgang af anvendelse af koncepter i en dansk sammenhæng og problematisering af koncepternes vidensgrundlag og evidens.

Bartholdsen, Å.J., Gustafsson-Lundberg, E. & Hultin, E. (2014). Cultivating the socially competent body: bodies and risk in Swedish programmes for social emotional learning in preschools and schools. I: *Critical Studies in Education* 55 (2): 201-212.

I artiklen foretager forfatterne en tekstanalyse af det svenske program Social och Emotionell Träning, som anvendes i svenske børnehaver og skoler. Artiklen giver en god analyse af de krav, der stilles til børns følelshåndtering og kropslige kontrol gennem denne programbaserede praksis.

Bredikyte, M. (2017). *Narrative Environment for Play and Learning (NEPL) Guidelines – For Kinder-garden and School Teachers working with 3-8 Years-old-children*. Lithuanian University of Education-al Science. Lokaliseres: <http://zaidimolaboratorija.leu.lt/en/the-guidelines-780.html>

NEPL er et forskningsprojekt mellem fire lande, hvor både pædagoger og forskere bidrager til udviklingen af Guidelines for hvordan og hvorfor pædagoger bør organisere og kvalificere pædagogisk deltagelse i børns leg gennem fortælling. Heri problematiseres et fokus på akademisk læring, da det får langsigtede negative konsekvenser.

Danmarks Evalueringsinstitut (2018). *Evalueringsredskaber i dagtilbud*. København: EVA.

Rapporten giver et indblik i, hvordan dagtilbud og forvaltninger arbejder med evaluering, og hvilke erfaringer de har gjort sig med at evaluere. Der er også en oversigt over de mest gængse evalueringsredskaber, og hvad de hver især kan bruges til.

Danmarks Evalueringsinstitut (2018). *Måleredskaber i dagtilbud. Håndbog i vurdering og udvælgelse af måleredskaber*. København: EVA.

Kommunerne anvender i dag en række måleredskaber. Det er redskaber, der måler læringsmiljøets kvalitet, og redskaber, der måler fx barnets sociale, sproglige eller motoriske udvikling. Formålet er, at alle børn bliver mødt med et stærkt læringsmiljø, der understøtter deres trivsel, læring og udvikling bedst muligt.

I denne håndbog præsenteres og vurderes en række af de mest forekommende værktøjer. De vurderes for deres gennemsigtighed, pålidelighed, dokumenteret gyldighed og om de er velegnede til måling på gruppeniveau.

Engsig, T.T. (red) (2017). *Empiriske undersøgelser og metodiske greb. Grundbog til de pædagogiske professionsuddannelser*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogens første del handler om grundlæggende videnskabelige metoder som observation, interview, diskursanalyse, aktionsforskning, spørgeskemaundersøgelse, mixed methods- forskning og video som teknik til empirisk metode. Anden del rummer perspektiver på det at skabe viden ved at undersøge pædagogisk praksis ved hjælp af disse metoder. Her diskuteres blandt andet hvad sand, brugbar viden er, hvad evidens er, hvordan man involverer børn og unges stemmer i dataindsamlingen, og hvilke etiske overvejelser man bør gøre sig i forbindelse med pædagogisk forskning.

Frederiksen, J.T. (2015). *Dokumentation i pædagogarbejdet – mellem kontrol, refleksion og illustration*. I: Gravesen, D.T. (red). *Pædagogik: Introduktion til pædagogens grundfaglighed*. Aarhus: System Profession, s. 581-607.

Kapitlet diskuterer fænomenet dokumentation i pædagogisk arbejde og en nye interesse for pædagogisk kvalitet i dagtilbud. Interessen handler bl.a. om at kunne påvise at en bestemt kvalitet er til stede i pædagogisk praksis og at denne lever op til aktuelle mål og målforestillinger. Dokumentation, kvalitet og evaluering er tæt forbundne begreber – det demonstreres bl.a. gennem den såkaldte KED-model.

Holm, L. & Ahrenkiel, A. (2018). *To år bagud. En kritisk analyse og diskussion af sprogforståelsen i forsknings- og udviklingsprogrammet "Fremtidens dagtilbud" I: Tidsskriftet BARN, 2018.*

Med udgangspunkt i den øgede opmærksomhed på børns sproglige udvikling i daginstitutioner i de nordiske lande sætter denne artikel fokus på sprogforståelsen i et omfattende dansk forsknings- og udviklingsprojekt "Fremtidens Dagtilbud". Artiklen trækker på et policy-etnografisk perspektiv og belyser og diskuterer centrale aspekter i projektets forståelse af børns sprog og sproglige udvikling, herunder

projektets identificering af sproglige problemer og nødvendige indsatser. Det konkluderes, at projektets sprogforståelse trækker på en særlig læseorienteret faglig tradition, der tendentielt udgrænser sociokulturelle og interaktionelle teoretiske orienteringer inden for sprogvidenskaben, der kunne inddrages til at støtte arbejdet med børns sproglige udvikling i daginstitutioner.

Holm, L. & Schmidt, L.S.K. (2015). Sprogtest i daginstitutioner. I: Andreassen KE, Buchardt M, Rasmussen A & Ydesen C. *Test og prøvelser, udvikling og aktualitet*. 1. udgave, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Kapitlet beskriver og diskuterer opkomsten af og udvikling af sprogtest til og i daginstitutioner. Testning af og vurdering af børn indgår som del af pædagogers arbejde. Betydningen af det for børn og professionelle diskuteres i kapitlet. Kapitlet baseres på Holms og Schmidts forskning om sprogtest i daginstitutioner og forskellige sprogsyn.

Høgh, T. & Smidt, S. (2018). Evaluering af de daglige rutiner i daginstitutionen. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo, s. 139-152.

Kapitlet handler om de daglige rutinesituationer i daginstitutioner og diskuterer betydningen af, at det pædagogiske personale samt pædagogstuderende i praktik retter opmærksomheden mod dagligdagens rutiner og gør dem til genstand for løbende refleksion, evaluering og kvalificering. Kapitlet vil præsentere to bachelorprojekter, der med afsæt i skriftlige observationer og videoobservationer undersøgte konkrete rutiner knyttet til henholdsvis måltidet og garderoben i to daginstitutioner i Nordvestjylland. Begge undersøgelser peger på vigtigheden af, at det pædagogiske personale forstår og værdsætter rutinerne som betydningsfulde pædagogiske læringsmiljøer, hvor børn møder voksne, der inviterer til samspil, og som er nysgerrige efter at forstå de perspektiver, som børnene har på de rutineprægede situationer og på deres institutionsliv generelt.

Ingemann, J.H., Kjeldsen, L., Nørup, I. & Rasmussen, S. (2018). *Kvalitative undersøgelser i praksis. Viden om mennesker og samfund*. København: Samfundslitteratur.

Kvalitative undersøgelser i praksis handler om metoder til at skabe viden om mennesker og samfund. Bogen giver en introduktion til etablerede kvalitative metoder som dokument- og interviewmetoder, observationsmetode samt aktions- og praksisforskning. Den introducerer desuden til, hvordan man anvender kvalitative metoder i studiet af dynamiske internetbaserede kilder, da en stor del af vores økonomiske, politiske og sociale liv udspilles på, og i forbindelse med, internettet og ikke mindst sociale medier. Hvordan en undersøgelse bedst tilrettelægges, afhænger af hvilke spørgsmål den skal svare på. Bogen præsenterer derfor metodernes forskellige styrker og svagheder. Den kobler desuden de metodiske overvejelser op på et videnskabs- og erkendelsesteoretisk fundament, da fortolkningen af den viden, der kommer ud af en undersøgelse, afhænger af det videnskabsteoretiske grundlag metoderne bygger på. Kvalitative undersøgelser i praksis er især målrettet studerende på videregående uddannelser som universiteter og professionshøjskoler.

Jessen, C. (2018). Legen som fænomen og forskningsoptik. Et essay om fortolkning og teori, s. 9-24, i: Toft, H. & Jessen, C (red). *Den fænomenele leg, BUKS – Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur, nr. 62* Tilgængelig (22.08.2018): <https://tidsskrift.dk/buks/issue/view/7637>.

Artiklen peger på betydningen af at fremvise og diskutere de teoretiske antagelser der styrer vores empiriske observationer af fænomener som leg. Samtidig understreges betydningen af at bevare den nysgerrighed og undren, der fik os til at gå i gang med undersøgelserne. Clifford Geertz' og Flemming Mouritsens beskrivelser af »dyb leg« og rolleleg er eksempler indgår i præcisering af legens kendetegn i dag.

Jørgensen, H.H. & Tuft, K. (2018). *Pædagogers sprog. Professionsviden, fagsprog og forskning*. København: Akademisk Forlag.

Bogen er skrevet som en grundbog til det nationale modul: "Professionsviden og Forskning" og ruster pædagogstuderende til at indgå i faglige samtaler om pædagogik.

Ved at inddrage og henvise til konkrete forskningsprojekter viser og diskuterer forfatterne: "hvordan videnskabelige metoder kan anvendes til undersøgelse og udvikling af pædagogisk praksis og pædagogisk fagsprog".

Bogen er inddelt i tre dele. Del 1, "Professionsviden" består af to kapitler, der på hver sin vis, men begge ud fra en hermeneutisk tilgang viser, hvorfor og hvordan pædagoger kan videnbasere deres profession. Del 2, "Undersøgelsesmetoder" består af tre kapitler, der handler om anvendelse af videnskabelige forskningsmetoder. Endelig består Del 3, "Analyseeksempler" af fire kapitler med eksempler på forskellige analyser, der alle handler om pædagogers sprog, og som har den samme empiri som udgangspunkt.

Kampmann, J., Rasmussen, K. & Warming, H. (red.) (2017) *Interview med børn*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogen er en artikelsamling, der omhandler børneinterview i forbindelse med forskning. Den repræsenterer forskellige metoder og teknikker til at lave børneinterview, f.eks. foto- og videobaserede interview, gående interview, interview med hånddukker, tegninger, m.fl. Bogen præsenterer ikke trin-for-trin metodeanvisninger eller -opskrifter, men bogens eksempler, kan sagtens tjene som inspiration til konkret tilrettelæggelse af børneinterviewundersøgelser: Endelig præsenterer bogen overvejelser man bør gøre sig om hvorfor, hvornår og hvordan man involverer børn i forskningsinterview.

Koch, A.B. & Jørgensen, H.H. (2018). *Pædagogers arbejde med børne-perspektiver. "Det er vigtigt at få lavet de drejninger, som børnene har lyst til"*. *Tidsskrift for Socialpædagogik* 21 (1): 110-121.

I det nationale modul arbejdes med inddragelse af børns perspektiver.

Denne artikel præsenterer fund fra et forskningsprojekt, som har undersøgt pædagogers arbejde med at inddrage børns perspektiver i deres daglige praksis med at udvikle et godt børnemiljø. Fokus er den del af pædagogisk praksis, der er initieret og styret af pædagogen.

Med afsæt i eksempler og narrativ teori peger artiklen på, hvordan pædagoger drejer deres praksis, improviserer og forbinder sig med børns ideer, tanker og følelser på mange forskellige måder. Denne lydhørhed over for børns perspektiver foregår som en selvfølgelig del af deres hverdagspraksis, afhængig af kendskabet til og interaktioner med de enkelte børn og børnenes indbyrdes relationer. Artiklen viser, at pædagoger vedholdende og i høj grad arbejder med børns perspektiver, men peger også på, at arbejdet med børns perspektiver har brug for at blive vedligeholdt og udfordret, og at pædagoger aktivt må arbejde med at udvikle deres dobbeltrettede opmærksomhed på både egne intentioner og børns optagethed med henblik på at understøtte, at børns perspektiver vedvarende inddrages i hverdagens aktiviteter.

Miller, T. (2017). Børneperspektivet: at involvere børn i forskning. I: Engsig, T.T. (red.). *Empiriske undersøgelser og metodiske greb*. Hans Reitzels Forlag.

I kapitlet beskrives 4 forskellige børneperspektiver. Desuden beskrives kort forskellige dataindsamlingsmetoder som interview, diktafon som dagbog, mosaikmetoden og fotometoder, der giver mulighed for at inddrage børneperspektiv.

Nordahl, T. & Hansen, L.S. (2016). *Datainformeret forbedringsarbejde i dagtilbud*. Frederikshavn: Dafolo [bogserien: det ved vi om].

Data i dagtilbud kan anvendes til at forbedre både den pædagogiske praksis og børns læringsudbytte og trivsel. Data kan komme fra mange forskellige redskaber, metoder, måleværktøjer mv. Data bliver dog ikke nødvendigvis analyseret systematisk og faktisk anvendt til udvikling af praksis.

Bogen viser hvordan sådanne analyser kan gennemføres - og der lægges vægt på vigtigheden af at have dialoger om og anvende data i fællesskab, for eksempel i professionelle læringsfællesskaber.

Næsby, T. (2018). Datainformeret praksisudvikling og udvikling af evalueringskultur. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.) *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo, s. 173-192.

I kapitlet tages afsæt i udfordringen med at udvikle og etablere en evalueringskultur. Først forklares begreber om evaluering, og det diskuteres, hvad evaluering er og kan være og hvordan det kan anvendes. Fra det mere teoretiske plan eksemplificeres opbygning af en evalueringskultur med en konkret case-kommune og et eksempel på evaluering af et læreplanstema (natur og science) i et dagtilbud.

Der kan som grundlag for evaluering produceres både interne data, og der kan skabes et eksternt produceret og forskningsbaseret grundlag for evaluering, dokumentation og praksisudvikling. Data skaber grundlaget for meningsfulde valg af indsatsområder og for tilrettelæggelsen af en systematisk evalueringspraksis, hvor pædagogisk dokumentation og dialoger om kvalitet i dagtilbud løbende informerer om mål, retning og effekter af og for børnenes trivsel, læring og udvikling.

Pettersvold, M. & Østrem, S. (2017). Håndverk og fagspråk i pedagogisk arbeid. *Forskning I Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 1(1), 13 sider. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/FPPU/article/view/26561>.

Artiklen argumenterer for at handling og sprog kan forstås hinandens gensidige forudsætninger for nye erkendelser og for professionsudøvelse. I artiklen sammenlignes den dygtige pædagog med den dygtige håndværker. Den diskuterer derefter hvad der kendetegner et fagsprog som er tilstrækkeligt præcist og har praktisk relevans for pædagogens arbejde. Artiklens pointer og diskussion er baseret på et forskningsprojekt om pædagogers fortællinger om børn, som modsætter sig det som er planlagt. Den viser ud fra konkrete empiriske eksempler hvordan pæagoger håndterer situationerne. Artiklen spiller ind i aktuelle diskussioner om professionalisering, akademisering og politisering af daginstitutionsområdet.

Schwartz, P. & Clark, A. (2017). Småbørnsperspektiver. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*. årgang 54. 02.

Artiklen handler om de muligheder, der ligger i at engagere sig i småbørns perspektiver på det liv, vi som professionelle voksne rammesætter for dem. Når professionelle inviterer børn til at udtrykke deres perspektiver, benytter de næsten automatisk verbale tilgange, fx at lave interviews. Hermed udelukkes muligheden for at involvere perspektiver fra børn, der ikke er verbalt stærke. Projektet Pædagogisk arbejde med børneperspektiver har vist, at visuelle, spatiale og fysiske metoder kan bidrage til at få indblik i også de yngste børns perspektiver på lige fod med traditionelle verbalt orienterede metoder. Arbejdet med multiple metoder centrerer sig i dette projekt om videreudvikling af mosaiktilgangen (the Mosaic approach) til en dansk pædagogisk kontekst, hvor udviklingen af et etisk værdigrundlag koblet med de professionelles evne til at møde børn med empatisk nysgerrighed, pædagogisk improvisationsevne og åbne slutninger viser sig at åbne for multiple forståelser af børns perspektiver. Inddragelse af de yngste børns perspektiver, udtrykt gennem optagethed og bevægelser, kan lede til konkrete, nuancerede og unikke indsigter, der gør det muligt for voksne at træffe klogere beslutninger. Kvalitetsudviklingen af dagtilbud sker dermed med udgangspunkt i børnene, hvilket i projektet oplevedes særdeles motiverende for det pædagogiske personale.

Socialstyrelsen (2016). *Kort og klart. Lovende praksis på det specialiserede område*. Odense: Socialstyrelsen.

Publikationen beskriver et forsøg på at udvide diskussionen om evidens med begrebet lovende praksis, der lægger op til en systematisk men mindre entydig måling af effekt, der bygger på erfaringer fra praksis, der ikke tidligere er beskrevet eller dokumenteret ud fra et forskningsperspektiv. Metoden kan anvendes på dagtilbudsområdet til at identificere og analysere nogle af de mange metoder og koncepter, som der ikke hidtil er indsamlet systematisk viden om.

Sommer, D. (2015). *Barndom. Historiske forandringer i børnesyn og inddragelse af børns perspektiv*. I: Cecchin, D (red.) *Barndomspædagogik*. København: Akademisk Forlag, side 47-71. (ny udgave er undervejs).

Det nationale modul har et historisk, etisk og videnskabeligt perspektiv på dagtilbudspædagogik og pædagogisk praksis, og der indgår viden om historiske og aktuelle udfordringer, etiske dilemmaer og opfattelser af pædagogisk arbejde og praksis med børn.

Dion Sommer beskriver i dette kapitel, hvordan barndommen, set både som individuel livsperiode og som strukturel kategori, har ændret sig historisk. Han diskuterer to fremtrædende perspektiver i det aktuelle

danske børnesyn – og deres pædagogiske implikationer – set i relation til børns udvikling og læring. På baggrund af international forskning argumenterer Sommer for, at en pædagogik baseret på 'barnets perspektiv' -tilgangen rummer bedre og mere langsigtede effekter for børn end den 'målstyrede barn' -tilgang.

Thingstrup, S.H. (2018). Pædagogisk faglighed. Udforskning af demokratiske perspektiver på forandringsarbejde i daginstitutioner. I: *Forskning og forandring*, vol. 1, nr. 1. DOI: <https://doi.org/10.23865/fof.v1.1000>

Denne artikel præsenterer og diskuterer forskellige forandringsambitioner, som er på spil i og omkring forandringsorienteret forskning i det pædagogiske felt. På baggrund af en kritik af dominerende forandringstænkning for at resultere i autoritære og tekniske perspektiver, som udgrænser de politiske og normative dimensioner af pædagogik, argumenterer artiklen for vigtigheden af at arbejde med demokratisering som en central forandringsambition. Artiklen viser, at dette har betydning for forståelsen af såvel pædagogisk arbejde som af forandringsprocessernes resultater. Med udgangspunkt i et forskningsprojekt, der illustrerer disse forandringsambitioner, nemlig et kritisk-utopisk aktionsforskningsprojekt, hvor medarbejdere i daginstitutioner udforskede og udviklede pædagogisk trivselsarbejde fra neden, diskuteres, hvad disse ambitioner kan betyde i praksis. Artiklen argumenterer for et særligt faglighedsbegreb som en måde at sammenfatte de forandringsprocesser på, som sådanne forskningsprojekter kan understøtte.

Togsverd, L. (2018). Læreplaner på et pædagogisk grundlag. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo.

Med udgangspunkt i det pædagogiske grundlag for den styrkede pædagogiske læreplan, udfolder kapitlet et begreb om pædagogik som en praksis, der foregår i alle handlinger, valg, samspil og processer i daginstitutionens hverdagsliv. Kapitlet fokuserer på, hvad det indebærer, at et læringsmiljø er pædagogisk. Det argumenterer for og viser, hvordan det pædagogiske grundlag kan bringes i spil som pejlemærker, der kan bringes i dialog med udforskninger af læringsmiljøer, hvor alle hverdagslivets processer og samspil anses for betydningsfulde. Kapitlet inddrager to praksisfortællinger, der undersøges og diskuteres med det pædagogiske grundlag som målestok. Dermed bliver det også eksemplarisk for, hvordan man kan udvikle en evalueringskultur, der både er meningsfuld og knytter sig til det, der formuleres som pædagogisk ønskværdigt.

Litteratur – samlet oversigt 2015 – 2018 anbefalet af undervisere og forskere fra professionshøjskolerne

Aabro, C. (2016). *Koncepter i pædagogisk arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Gennemgang af anvendelse af koncepter i en dansk sammenhæng og problematisering af koncepternes vidensgrundlag og evidens, fx hvilke dilemmaer, der kan opstå i mødet mellem forskellige former for viden.

Andersen, P.Ø. (2018). *Følelser og pædagogik – i samfundsteoretisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogen er baseret på et forskningsprojekt om pædagogers håndtering af følelser. I bogen beskrives ud fra pædagogers egne beretninger, hvordan følelser – både børnenes og pædagogernes egne – indgår i og indvirker på den pædagogiske praksis. Desuden gennemgås de dominerende teorier om menneskers følelser og de begreber, der især er af betydning i pædagogiske sammenhænge. Endelig analyserer og diskuterer bogen kritisk nogle af de udbredte opfattelser med henblik på at udvikle en teoretisk forståelse af følelser i pædagogikken. Giver mulighed for at udvikling af faglige begreber for at forstå hvordan følelser og følelshåndtering er centrale dele af pædagogisk arbejde og pædagogers viden.

Bartholdsen, Å., Gustafsson-Lundberg, E. & Hultin, E. (2014). Cultivating the socially competent body: bodies and risk in Swedish programmes for social emotional learning in preschools and schools. I: *Critical Studies in Education* 55 (2): 201-212.

I artiklen foretager forfatterne en tekstanalyse af det svenske program Social och Emotionell Träning, som anvendes i svenske børnehaver og skoler. Artiklen giver en god analyse af de krav, der stilles til børns følelshåndtering og kropslige kontrol gennem denne programbaserede praksis.

Bendix-Olsen, K. (2017.) Med handicap i vuggestuen. Inklusionsarrangementer belyst som betingelser for rådighedsudvikling og inklusion, *Nordiske Udkast, Nr. 1*, pp. 44 – 62.

Artiklen 'Med handicap i vuggestuen. Inklusionsarrangementer belyst som betingelser for rådighedsudvikling og inklusion' analyserer de institutionelle deltagelsesbetingelser, som børn med handicap har i ressourcebørnehuse set fra et børneperspektiv. De professionelle inklusionsbestræbelser stiller såvel rådighedsminimerende som rådighedsudvidende betingelser for børnenes deltagelse, læring og udvikling, og artiklen viser hvordan dette sker gennem hverdagens skiftende kontekster.

Bredikyte, M. (2017). Narrative Environment for Play and Learning (NEPL) Guidelines – For Kinder-garden and School Teachers working with 3-8 Years-old-children. Lithuanian University of Education-al Science. Lokaliseres: <http://zaidimolaboratorija.leu.lt/en/the-guidelines-780.html>.

NEPL er et forskningsprojekt mellem fire lande, hvor både pædagoger og forskere bidrager til udviklingen af Guidelines for hvordan og hvorfor pædagoger bør organisere og kvalificere pædagogisk deltagelse i børns leg gennem fortælling. Heri problematiseres et fokus på akademisk læring, da det får langsigtede negative konsekvenser.

Broström, S., Hansen, O. H. & Jensen, A. S. (2017). *Værdier i danske dagtilbud –Kortlægning, analyse, refleksion*. København: Akademisk Forlag, s. s. 39-63

Artiklen handler om demokratiske værdier, som de kommer til udtryk i dagtilbuddenes hverdag, fx frokosten. Begrebet didaktik i en dagtilbudskontekst præsenteres med henblik på at diskutere, hvordan demokrati og demokratisk dannelse kan tænkes med ind i pædagogisk planlægning af og refleksion over børns trivsel, udvikling, dannelse og læring i dagtilbud. Empirisk grundlag viser, at pædagoger i frokosten praktiserer ud fra to grundlæggende forskellige tilgange: dels en initierede tilgang og dels en responderende tilgang.

Bøje, J.D. (2015). Når ekstern kritik bliver til intern kritik. I: Hennem, BA, Pettersvold, M & Østrem, S (red.). *Profesjon og kritikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

Neoliberalismens indflydelse på nyuddannedes professionsforståelse, et historisk blik på professionens udvikling – en diskussion om akademisering er en udvikling eller en afvikling

Børne- og Socialministeriet (2017) *Pejlemærker. Partnerskabet om kompetenceudvikling og viden i praksis for styrket faglighed og ledelse*. København: Børne- og Socialministeriet.

Danmarks Evalueringsinstitut (2018). *Evalueringsredskaber i dagtilbud*. København: EVA.

Rapporten giver et indblik i, hvordan dagtilbud og forvaltninger arbejder med evaluering, og hvilke erfaringer de har gjort sig med at evaluere. Der er også en oversigt over de mest gængse evalueringsredskaber, og hvad de hver især kan bruges til.

På EVA's hjemmeside findes mange materialer, hæfter, rapporter, der på forskellig vis understøtter implementering af den styrkede læreplan: <https://www.eva.dk/dagtilbud-boern/styrket-paedagogisk-laereplan>

Den styrkede pædagogiske læreplan bidrager til en fælles forståelse af det pædagogiske værdigrundlag i dagtilbud og skaber en fælles retning for det pædagogiske arbejde. Her fås inspiration til at arbejde med den styrkede pædagogiske læreplan i dagtilbud.

Danmarks Evalueringsinstitut (2018). *Måleredskaber i dagtilbud. Håndbog i vurdering og udvælgelse af måleredskaber*. København: EVA.

Kommunerne anvender i dag en række måleredskaber. Det er redskaber, der måler læringsmiljøets kvalitet, og redskaber, der måler fx barnets sociale, sproglige eller motoriske udvikling. Formålet er, at alle børn bliver mødt med et stærkt læringsmiljø, der understøtter deres trivsel, læring og udvikling bedst muligt.

I denne håndbog præsenteres og vurderes en række af de mest forekommende værktøjer. De vurderes for deres gennemsigtighed, pålidelighed, dokumenteret gyldighed og om de er velegnede til måling på gruppeniveau.

Elbæk, S. & Lillelund, F. (2018). Pædagogisk dokumentation af æstetiske processer. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo, s. 153-172.

Kapitlet fokuserer på at en evaluerende pædagogisk praksis, med henblik på udvikling af gode læringsmiljøer, handler om fortløbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer, processer og forskellige former for dokumentation.), vurdering og analyse af og refleksioner over sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring og udvikling.

Engsig, T.T. (red) (2017). *Empiriske undersøgelser og metodiske greb. Grundbog til de pædagogiske professionsuddannelser*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogens første del handler om grundlæggende videnskabelige metoder som observation, interview, diskursanalyse, aktionsforskning, spørgeskemaundersøgelse, mixed methods- forskning og video som teknik til empirisk metode. Anden del rummer perspektiver på det at skabe viden ved at undersøge pædagogisk praksis ved hjælp af disse metoder. Her diskuteres blandt andet hvad sand, brugbar viden er, hvad evidens er, hvordan man involverer børn og unges stemmer i dataindsamlingen, og hvilke etiske overvejelser man bør gøre sig i forbindelse med pædagogisk forskning.

Frederiksen, J.T. (2015). Dokumentation i pædagogarbejdet – mellem kontrol, refleksion og illustration. I: Gravesen, D.T. (red). *Pædagogik: Introduktion til pædagogens grundfaglighed*. Aarhus: Systime Profession, s. 581-607.

Kapitlet diskuterer fænomenet dokumentation i pædagogisk arbejde og en nye interesse for pædagogisk kvalitet i dagtilbud. Interessen handler bl.a. om at kunne påvise at en bestemt kvalitet er til stede i pædagogisk praksis og at denne lever op til aktuelle mål og målforestillinger. Dokumentation, kvalitet og evaluering er tæt forbundne begreber – det demonstreres bl.a. gennem den såkaldte KED-model.

Glaser, V., Moen, K.H., Mørreaunet, S. & Søbstad, F. (red.) (2018) *Barnehagens grunnsteiner: formålet med barnehagen*. 2.utg. Universitetsforlaget: Oslo.

Formuleringene i barnehagens formålsparagraf er både mange og fine, men hvordan skal de forstås og omsettes i praksis? Denne boka kan være en faglig inspirasjon.

Hvordan kan man ivareta et økende fokus på læring og ferdigheter med en dannelsesdimensjon? Hvordan kan verdigrunnlaget realiseres i praksis? Med utgangspunkt i enkeltformuleringer i formåls-paragrafen gir bidragsyterne i Barnehagens grunnsteiner verdifulle innspill til det som danner essensen i en levende barnehagepedagogikk. De ønsker å bidra til kritisk refleksjon rundt formålet med barnehagen og presentere forskning, teori og debatt. I den nye rammeplanen for barnehagen har grunnleggende verdier som bærekraft, respekt for naturen og menneskeverdet, nestekjærlighet, solidaritet, likeverd og likestilling, livsmestring og helse fått en større oppmerksomhet.

Gulpinar, T., Hernes, L. & Winger, N. (red) (2016). *Blikk fra barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Denne antologien er forankret i forskningsprosjektet Blikk for barn, som retter søkelyset mot de yngste barna i barnehagen. Prosjektet søker kunnskap om ulike sider ved de yngste barnas dagligliv, livskvalitet og

innhold i barnehagen, og har et fokus på estetikk. Artiklene i Blikk fra barnehagen representerer mange stemmer som på ulike måter presenterer forskningsbasert kunnskap om barnehagen som en viktig arena for de yngste barna. Forfatterne tar også opp strukturelle forhold ved norske barnehager i dag.

Målet med forskningsprosjektet og med boken er å utvikle kunnskap som kan bidra til å gjøre hverdagen bedre for de yngste barna i norske barnehager.

Holm, L. & Ahrenkiel, A. (2018). To år bagud. En kritisk analyse og diskussion af sprogforståelsen i forsknings- og udviklingsprogrammet "Fremtidens dagtilbud" I: *Tidsskriftet BARN*, 2018.

Med udgangspunkt i den øgede opmærksomhed på børns sproglige udvikling i daginstitutioner i de nordiske lande sætter denne artikel fokus på sprogforståelsen i et omfattende dansk forsknings- og udviklingsprojekt "Fremtidens Dagtilbud". Artiklen trækker på et policy-etnografisk perspektiv og belyser og diskuterer centrale aspekter i projektets forståelse af børns sprog og sproglige udvikling, herunder projektets identificering af sproglige problemer og nødvendige indsatser. Det konkluderes, at projektets sprogforståelse trækker på en særlig læseorienteret faglig tradition, der tendentielt udgrænser sociokulturelle og interaktionelle teoretiske orienteringer inden for sprogvidenskaben, der kunne inddrages til at støtte arbejdet med børns sproglige udvikling i daginstitutioner.

Holm, L. & Schmidt, L.S.K. (2015). Sprogtest i daginstitutioner. I: Andreasen KE, Buchardt M, Rasmussen A & Ydesen, C. *Test og prøvelser, udvikling og aktualitet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Kapitlet beskriver og diskuterer opkomsten af og udvikling af sprogtest til og i daginstitutioner. Testning af og vurdering af børn indgår som del af pædagogers arbejde. Betydningen af det for børn og professionelle diskuteres i kapitlet. Kapitlet baseres på Holms og Schmidts forskning om sprogtest i daginstitutioner og forskellige sprogsyn.

Husted, J. (2015). *Etik og værdier i pædagogers arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogen tager udgangspunkt i centrale etiske problemstillinger i pædagogisk arbejde. Der introduceres til en pædagogisk beslutningsmodel, som støtter et analytisk grundlag for etiske beslutninger. Bogen har cases, der illustrerer professionsetiske dilemmaer.

Høgh, T. & Smidt, S. (2018). Evaluering af de daglige rutiner i daginstitutionen. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo, s. 139-152.

Kapitlet handler om de daglige rutinesituationer i daginstitutioner og diskuterer betydningen af, at det pædagogiske personale samt pædagogstuderende i praktik retter opmærksomheden mod dagligdagens rutiner og gør dem til genstand for løbende refleksion, evaluering og kvalificering. Kapitlet vil præsentere to bachelorprojekter, der med afsæt i skriftlige observationer og videoobservationer undersøgte konkrete rutiner knyttet til henholdsvis måltidet og garderoben i to daginstitutioner i Nordvestjylland. Begge undersøgelser peger på vigtigheden af, at det pædagogiske personale forstår og værdsætter rutinerne som betydningsfulde pædagogiske læringsmiljøer, hvor børn møder voksne, der inviterer til samspil, og som er

nysgerrige efter at forstå de perspektiver, som børnene har på de rutineprægede situationer og på deres institutionsliv generelt.

Ingemann, J.H., Kjeldsen, L., Nørup, I. & Rasmussen, S. (2018) *Kvalitative undersøgelser i praksis. Viden om mennesker og samfund*. København: Samfundslitteratur.

Kvalitative undersøgelser i praksis handler om metoder til at skabe viden om mennesker og samfund. Bogen giver en introduktion til etablerede kvalitative metoder som dokument- og interviewmetoder, observationsmetode samt aktions- og praksisforskning. Den introducerer desuden til, hvordan man anvender kvalitative metoder i studiet af dynamiske internetbaserede kilder, da en stor del af vores økonomiske, politiske og sociale liv udspilles på, og i forbindelse med, internettet og ikke mindst sociale medier. Hvordan en undersøgelse bedst tilrettelægges afhænger af, hvilke spørgsmål den skal svare på. Bogen præsenterer derfor metodernes forskellige styrker og svagheder. Den kobler desuden de metodiske overvejelser op på et videnskabs- og erkendelsesteoretisk fundament, da fortolkningen af den viden, der kommer ud af en undersøgelse, afhænger af det videnskabsteoretiske grundlag metoderne bygger på. Kvalitative undersøgelser i praksis er især målrettet studerende på videregående uddannelser som universiteter og professionshøjskoler.

Jensen, N.E. (2018). *Pædagogiske begreber. En studie- og opslagsbog for pædagoguddannelsen*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogen præsenterer centrale begreber med relevans for pædagoguddannelsen (didaktik, dannelse, evaluering, evidens, kultur, professionsetik mm.). Begreberne forklares og der gives eksempler på og øvelser til, hvordan de kan anvendes i analyser. Der er konkrete studieopgaver og forslag til videre læsning.

Jessen, C. (2018). Legen som fænomen og forskningsoptik. Et essay om fortolkning og teori, s. 9-24, I: Toft, H. & Jessen, C (red). *Den fænomenale leg, BUKS – Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur, nr. 62 Tilgængelig (22.08.2018): <https://tidsskrift.dk/buks/issue/view/7637>.*

Artiklen peger på betydningen af at fremvise og diskutere de teoretiske antagelser der styrer vores empiriske observationer af fænomener som leg. Samtidig understreges betydningen af at bevare den nysgerrighed og undren, der fik os til at gå i gang med undersøgelserne. Clifford Geertz' og Flemming Mouritsens beskrivelser af »dyb leg« og rolleleg er eksempler indgår i præcisering af legens kendetegn i dag.

Juhl, P., Gitz-Johansen, Th., Chimirri, N.A. & Rasmussen, K. (2019). *Har du det godt?: Om at have det godt i daginstitutionens hverdag*. Frederikshavn: Dafolo.

Antologien er et produkt af forskningsprojektet "At have det godt". Projektet ønsker at udvikle forskningsmæssig viden om, hvad det vil sige for børn 'at have det godt', og på, hvordan børn kan 'få det godt', når de er i daginstitution. Udgangspunktet vil være at betragte børn som "beings", og ikke kun som "becomings". Projektet vil udvikle teoretisk og empirisk viden om 'det gode nok børneliv' og rette et særligt fokus på børns følelser, udtryk og ytringer, når de er i daginstitution, børns optagethed og rettethed i hverdagen, deres kropslige gøren og ikke mindst deres samspil med hinanden såvel som med det pædagogiske personale. Projektet har fire delprojekter med hvert deres hovedfokus:

- a) Børns optagethed af ting (Niklas Chimirri)
- b) Børns gøren/børnekroppens tegn og fortælling (Kim Rasmussen)
- c) Følelsesmæssige relationer mellem børn og voksne i vuggestuen (Thomas Gitz-Johansen)
- d) Børns befindende i overgangssituationer i et børneperspektiv (Pernille Juhl).

Jørgensen, H.H. & Tuft, K. (2018). *Pædagogers sprog. Professionsviden, fagsprog og forskning*. København: Akademisk Forlag.

Bogen er skrevet som en grundbog til det nationale modul: "Professionsviden og Forskning" og ruster pædagogstuderende til at indgå i faglige samtaler om pædagogik.

Ved at inddrage og henvise til konkrete forskningsprojekter viser og diskuterer forfatterne: "hvordan videnskabelige metoder kan anvendes til undersøgelse og udvikling af pædagogisk praksis og pædagogisk fagsprog".

Bogen er inddelt i tre dele. Del 1, "Professionsviden" består af to kapitler, der på hver sin vis, men begge ud fra en hermeneutisk tilgang viser, hvorfor og hvordan pædagoger kan videnbasere deres profession. Del 2, "Undersøgelsesmetoder" består af tre kapitler, der handler om anvendelse af videnskabelige forskningsmetoder. Endelig består Del 3, "Analyseeksempler" af fire kapitler med eksempler på forskellige analyser, der alle handler om pædagogers sprog, og som har den samme empiri som udgangspunkt.

Jørgensen, H. H. (2018). *Det pædagogiske børnesyn, leg og det gode børneliv. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo, s. 35-48.

Med udgangspunkt i eksempler fra et forskningsprojekt vises, hvordan det gode børneliv i daginstitutionerne udfolder sig i et samspil mellem børn og pædagoger. Børn er optaget af leg og af deres relationer til de andre børn. Pædagogerne danner ramme om legen og fællesskaberne. Kapitlet giver eksempler på, hvordan det pædagogiske kan udspille sig i de øjeblikke, hvor pædagoger tager udgangspunkt i børns perspektiver, deltager i deres lege eller indgår i her-og-nu-samtaler om det, som børn er optaget af.

Kampmann, J., Rasmussen, K. & Warming, H. (red.) (2017) *Interview med børn*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bogen er en artikelsamling, der omhandler børneinterview i forbindelse med forskning. Den repræsenterer forskellige metoder og teknikker til at lave børneinterview, f.eks. foto- og videobaserede interview, gående interview, interview med hånddukker, tegninger, m.fl. Bogen præsenterer ikke trin-for-trin metodeanvisninger eller -opskrifter, men bogens eksempler, kan sagtens tjene som inspiration til konkret tilrettelæggelse af børneinterviewundersøgelser: Endelig præsenterer bogen overvejelser man bør gøre sig om hvorfor, hvornår og hvordan man involverer børn i forskningsinterview.

Koch, A.B. & Jørgensen, H.H. (2018) Pædagogers arbejde med børne-perspektiver. "Det er vigtigt at få lavet de drejninger, som børnene har lyst til". *Tidsskrift for Socialpædagogik* 21 (1): 110-121.

Denne artikel præsenterer fund fra et forskningsprojekt, som har undersøgt pædagogers arbejde med at inddrage børns perspektiver i deres daglige praksis med at udvikle et godt børnemiljø. Fokus er den del af pædagogisk praksis, der er initieret og styret af pædagogen.

Med afsæt i eksempler og narrativ teori peger artiklen på, hvordan pædagoger drejer deres praksis, improviserer og forbinder sig med børns ideer, tanker og følelser på mange forskellige måder. Denne lydhørhed over for børns perspektiver foregår som en selvfølgelig del af deres hverdagspraksis, afhængig af kendskabet til og interaktioner med de enkelte børn og børnenes indbyrdes relationer. Artiklen viser, at pædagoger vedholdende og i høj grad arbejder med børns perspektiver, men peger også på, at arbejdet med børns perspektiver har brug for at blive vedligeholdt og udfordret, og at pædagoger aktivt må arbejde med at udvikle deres dobbeltrettede opmærksomhed på både egne intentioner og børns optagethed med henblik på at understøtte, at børns perspektiver vedvarende inddrages i hverdagens aktiviteter.

Kristensen, J.E. & Bayer, S. (2015). *Kamp og status. De lange linjer i børnehaveinstitutionens og pædagogprofessionens historie 1820 til 2015*. Bind 1. København: U Press.

Bogen viser de lange linjer i børnehavens og pædagogprofessionens historie fra de første asyler i 1820'erne og de første børnehaver fra 1871 over de tidligste uddannelsesinitiativer i årene omkring 1900 videre til Dagtilbudsloven i 2007 og frem til den seneste reform af pædagoguddannelsen i 2014.

Krogh, S. & Smidt, S. L. (2017). *Hverdagens rutiner – en overset ressource*. I: Mortensen, T. H. (red.), *Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter*. København: Akademisk Forlag, s. 79-95

Kapitlet argumenterer for at det er vigtigt at have et fagligt blik på hele hverdagen og de pædagogiske rutiner. Kapitlet bygger på et forskningsprojekt og har fokus på de pædagogiske rutiner som ét af tre læringsrum; de pædagogiske aktiviteter, børnenes legekultur og de pædagogiske rutiner.

Der gives bud på, hvorledes en nøje organisering af de pædagogiske rutiner giver særlige deltagelsesmuligheder for alle børn, og på hvilken måde inddragelsen får indvirkning på børnenes trivsel, udvikling og læring. Gennem kapitlet bliver der inddraget data fra forskningsprojektet. Afslutningsvis kommer kapitlet rundt om, hvordan forældresamarbejde kan styrkes ved at formidle arbejdet med rutinerne til forældrene.

Krøjer, J., Nielsen, S.B. & Mogensen, K.H. (2017). *Generations-specifikke forskelle mellem pædagogers faglighed*. *Tidsskrift for Arbejdsliv*. Vol. 19. s. 74-88.

I denne artikel rejses spørgsmålet, om det er muligt at identificere et før og et efter Nem Public Management, når det gælder ansattes forståelse af deres faglighed. Vores undersøgelse kaster et kritisk blik på arbejdet i daginstitutioner som et eksempel på en velfærdsstatslig institution, der i hverdagen er arbejdsplads for en meget stor gruppe mennesker. Vores analyser peger på, at NPM har haft tydelige effekter for pædagogers mulighed for at etablere deres faglighed, og at der er klare forskelle på daginstitutionspædagogers forståelse af deres egen faglighed, afhængigt af, om de har arbejdslivserfaringer

fra tiden før NPM, eller om de udelukkende har arbejdslivserfaringer fra tiden efter NPM gennemses som styringslogik på daginstitutionsområdet. Undersøgelse kaster et kritisk blik på arbejdet i daginstitutioner som et eksempel på en velfærdsstatlig institution, der i hverdagen er arbejdsplads for en meget stor gruppe mennesker. Vores analyser peger på, at NPM har haft tydelige effekter for pædagogers mulighed for at etablere deres faglighed, og at der er klare forskelle på daginstitutionspædagogers forståelse af deres egen faglighed, afhængigt af, om de har arbejdslivserfaringer fra tiden før NPM, eller om de udelukkende har arbejdslivserfaringer fra tiden efter NPM gennemses som styringslogik på daginstitutionsområdet.

Larsen, M.R., Stanek, A.H. & Mikladal, S. (2018). *Småbørns hverdagsliv*. København: Frydenlund Academic.

Bogen tager afsæt i forskningsprojektet 'Praksisperspektiver på vuggestuepædagogik', Roskilde Universitet 2015. og beskriver, hvordan pæagoger kan styrke børnenes fællesskaber og understøtte deres medindflydelse samt forbedre samarbejdet med forældrene. Bogens analyser er baseret på den nyeste forskning (interviews og observationer) fra vuggestue og dag-pleje hvor de tre forfattere, peger på hvordan betingelserne i pædagogisk praksis udgøres af både det enkelte barn, gruppen af børn, forældrene, personalet og de mere overordnede samfundsmæssige betingelser i form af politiske forventninger og krav. En central pointe i bogen er hvordan pædagogisk faglighed må forstås som 'situeret pædagogisk faglighed' der synliggør hvordan faglighed på daginstitutionsområdet omhandler fleksible og kontekstsensitive forståelser af børns læring, udvikling og trivsel knyttet til den pædagogiske praksis.

Miller, T. (2017). *Børneperspektivet: at involvere børn i forskning*. I: Engsig, TT (red.) (2017) *Empiriske undersøgelser og metodiske greb*. Hans Reitzels Forlag.

I kapitlet beskrives 4 forskellige børneperspektiver. Desuden beskrives kort forskellige dataindsamlingsmetoder som interview, diktafon som dagbog, mosaikmetoden og fotometoder, der giver mulighed for at inddrage børneperspektiv.

Mortensen, T.H. & Næsby, T. (2018). *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo.

Bogen bidrager med et nyt og relevant vidensgrundlag, der kan understøtte realiseringen af de nye lovændringer i dagtilbudsloven og den tilhørende bekendtgørelse. Bogen retter sig mod det grundlæggende pædagogiske fundament, der beskrives og vægtlægges i lovgivningen og i *Master for en styrket pædagogisk læreplan*: Den brede læringsforståelse, Det gode børneliv, børnesyn og børneperspektiver, Faglig ledelse og organisering af læringsmiljøer, Tværfagligt samarbejde og sammenhæng i børnenes liv/ det åbne dagtilbud, Børn i udsatte positioner, Dokumentation og evalueringskultur, Forældresamarbejde.

Munck, C. (2017). *Små børns fællesskabelse i en flertydig vuggestuepraksis*. Roskilde Universitetsforlag.

Ph.d. Afhandlingen handler om hvordan små børns fællesskabelse muliggøres i vuggestuen, hvor inklusionsbestræbelser og tidlig opsporing er et vilkår i det pædagogiske arbejde. Udgangspunktet for afhandlingen er en optagethed af at forstå, hvad vuggestuebørn er fælles om, - hvordan vuggestuebørn bidrager transformerende til udvikling af den pædagogiske praksis samt hvordan børns bidrag får betydning i sammenhæng med de voksnes bestræbelser på at inkludere og opspore bekymringsvækkende børneliv. Afhandlingens analyser baserer sig på et subjektvidenskabeligt perspektiv og en forståelse af at børn og voksne lærer og udvikler sig via deltagelse i sociale praksisser. I afhandlingen peges der på hvordan børnenes indflydelse og bidrag i vuggestuens hverdagsarrangementer begrænses og bliver til forstyrrelser i situationer, hvor de professionelle skal evaluere og vurdere børnenes deltagelse. Denne problemstilling skærpes i forbindelse med vuggestuebørns overgang til børnehave, hvor de professionelle tvivl skal overkommes i bestræbelsen på at skabe 'sikker viden'. Det tværfaglige samarbejde der opsøges i bestræbelsen på at få hjælp til pædagogernes vurderingsarbejde, synes ikke at bidrage med udvikling af rådighed i dette vurderingsarbejde.

Nordahl, T. & Hansen, L.S. (2016) *Datainformeret forbedringsarbejde i dagtilbud*. Frederikshavn: Dafolo [bogserien: det ved vi om].

Data i dagtilbud kan anvendes til at forbedre både den pædagogiske praksis og børns læringsudbytte og trivsel. Data kan komme fra mange forskellige redskaber, metoder, måleværktøjer mv. Data bliver dog ikke nødvendigvis analyseret systematisk og faktisk anvendt til udvikling af praksis.

Bogen viser hvordan sådanne analyser kan gennemføres - og der lægges vægt på vigtigheden af at have dialoger om og anvende data i fællesskab, for eksempel i professionelle læringsfællesskaber

Næsby, T. (2018). *Datainformeret praksisudvikling og udvikling af evalueringskultur*. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo, s. 173-192.

I kapitlet tages afsæt i udfordringen med at udvikle og etablere en evalueringskultur. Først forklares begreber om evaluering, og det diskuteres, hvad evaluering er og kan være og hvordan det kan anvendes. Fra det mere teoretiske plan eksemplificeres opbygning af en evalueringskultur med en konkret case-kommune og et eksempel på evaluering af et læreplanstema (natur og science) i et dagtilbud.

Der kan som grundlag for evaluering produceres både interne data, og der kan skabes et eksternt produceret og forskningsbaseret grundlag for evaluering, dokumentation og praksisudvikling. Data skaber grundlaget for meningsfulde valg af indsatsområder og for tilrettelæggelsen af en systematisk evalueringspraksis, hvor pædagogisk dokumentation og dialoger om kvalitet i dagtilbud løbende informerer om mål, retning og effekter af og for børnenes trivsel, læring og udvikling.

Pettersvold, M. & Østrem, S. (2017). *Håndverk og fagspråk i pedagogisk arbeid*. *Forskning I Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 1(1), 13 sider. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/FPPU/article/view/26561>.

Artiklen argumenterer for at handling og sprog kan forstås hinandens gensidige forudsætninger for nye erkendelser og for professionsudøvelse. I artiklen sammenlignes den dygtige pædagog med den dygtige håndværker. Den diskuterer derefter hvad der kendetegner et fagsprog som er tilstrækkeligt præcist og har

praktisk relevans for pædagogens arbejde. Artiklens pointer og diskussion er baseret på et forskningsprojekt om pædagogers fortællinger om børn, som modsætter sig det som er planlagt. Den viser ud fra konkrete empiriske eksempler hvordan pædagoger håndterer situationerne. Artiklen spiller ind i aktuelle diskussioner om professionalisering, akademisering og politisering af daginstitutionssområdet.

Ribers, B. (2018). Etiske Cirkler – professionskvalificering mellem etisk pres og professionel integritet. I Hjort, K., Kristiansen, A. & Barholt, N.C. (red.). *Profesjonsetikk – Arbeid for og med mennesker*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bjørn Ribers har gennem ti års forskning i pædagogers arbejde og uddannelse udviklet modellen Etiske Cirkler. I artiklen giver han et bud på, hvordan man gennem et fælles lærings- og refleksionsrum kan arbejde med professionsetiske dilemmaer, og peger på vigtigheden af at handle konstruktivt på det etiske pres, som mange pædagogstuderende oplever i praktikken og som nyuddannede i mødet med de situationer, som kræver et professionelt skøn.

Schmidt, C.H. (2018). Original faglighed. *Nordisk Barnehageforskning*, VOL. 17 (1/2018), 1-14. [1]. DOI: /10.7577/nbf.2120.

Artiklen handler om, hvordan pædagogisk faglighed bliver til i daginstitutionens daglige liv i en tid præget af en uddannelsespolitisk læringsdagsorden. Formålet med artiklen er at af-selvfølgeiggøre læringsdagsordenen og vise, hvordan der er flere og potentielt konfliktuerende rationaler på spil og undersøge, hvordan disse påvirker og rammesætter nye muligheder for pædagogisk faglighedsdannelse. I artiklen kortlægges 4 stærke og konfliktuerende rationaler, der tilsammen danner et spændingsfelt, inden for hvilket pædagogerne må erobre og skabe faglighed. Rationalerne præsenteres som 4 rationalefigurer - hhv. Strategen, Praktikerens, Idealisten og Pragmatikerens – og derefter vises, hvordan de imaginært forsøger at tale deres forskellige rationaler frem i pædagogernes handlinger.

Schwartz, P. & Clark, A. (2017). Småbørnsperspektiver. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*. årgang 54. 02.

Artiklen handler om de muligheder, der ligger i at engagere sig i småbørns perspektiver på det liv, vi som professionelle voksne rammesætter for dem. Når professionelle inviterer børn til at udtrykke deres perspektiver, benytter de næsten automatisk verbale tilgange, fx at lave interviews. Hermed udelukkes muligheden for at involvere perspektiver fra børn, der ikke er verbalt stærke. Projektet Pædagogisk arbejde med børneperspektiver har vist, at visuelle, spatiale og fysiske metoder kan bidrage til at få indblik i også de yngste børns perspektiver på lige fod med traditionelle verbalt orienterede metoder. Arbejdet med multiple metoder centrerer sig i dette projekt om videreudvikling af mosaiktilgangen (the Mosaic approach) til en dansk pædagogisk kontekst, hvor udviklingen af et etisk værdigrundlag koblet med de professionelle evne til at møde børn med empatisk nysgerrighed, pædagogisk improvisationsevne og åbne slutninger viser sig at åbne for multiple forståelser af børns perspektiver. Inddragelse af de yngste børns perspektiver, udtrykt gennem optagethed og bevægelser, kan lede til konkrete, nuancerede og unikke indsigter, der gør det muligt for voksne at træffe klogere beslutninger. Kvalitetsudviklingen af dagtilbud sker dermed med udgangspunkt i børnene, hvilket i projektet oplevedes særdeles motiverende for det pædagogiske personale

Smith, K.M. (2014). *The Government of childhood*. UK: Palgrave Macmillian

I "The Government of Childhood" foretager Karen M. Smith en historisk analyse af forskellige ideer og forestillinger om børn og barndom, og hun laver samtidig en analyse af den styring og formning af børnene, der ligger implicit i de forskellige historiske forståelser af barnet. Hun er inspireret af – og trækker på – Chris Jenks' barndoms-billeder, det Dionysiske Barn, som er det onde barn, Det Apollonske Barn, som er det uskyldige barn og så videreudvikler hun på denne teoridannelse og skaber barndoms-billedet Det Athenske Barn, som er det ansvarlige barn.

Socialstyrelsen (2016). *Kort og klart. Lovende praksis på det specialiserede område*. Odense: Socialstyrelsen.

Publikationen beskriver et forsøg på at udvide diskussionen om evidens med begrebet lovende praksis, der lægger op til en systematisk men mindre entydig måling af effekt, der bygger på erfaringer fra praksis, der ikke tidligere er beskrevet eller dokumenteret ud fra et forskningsperspektiv. Metoden kan anvendes på dagtilbudsområdet til at identificere og analysere nogle af de mange metoder og koncepter, som der ikke hidtil er indsamlet systematisk viden om.

Sommer, D. (2015). *Barndom. Historiske forandringer i børnesyn og inddragelse af børns perspektiv*. I: Cecchin, D (red.) *Barndomspædagogik*. København: Akademisk Forlag, side 47-71. (ny udgave er undervejs).

Det nationale modul har et historisk, etisk og videnskabeligt perspektiv på dagtilbudspædagogik og pædagogisk praksis, og der indgår viden om historiske og aktuelle udfordringer, etiske dilemmaer og opfattelser af pædagogisk arbejde og praksis med børn.

Dion Sommer beskriver i dette kapitel, hvordan barndommen, set både som individuel livsperiode og som strukturel kategori, har ændret sig historisk. Han diskuterer to fremtrædende perspektiver i det aktuelle danske børnesyn – og deres pædagogiske implikationer – set i relation til børns udvikling og læring. På baggrund af international forskning argumenterer Sommer for, at en pædagogik baseret på 'barnets perspektiv' -tilgangen rummer bedre og mere langsigtede effekter for børn end den 'målstyrede barn' -tilgang.

Thingstrup, S.H. (2018). *Pædagogisk faglighed. Udforskning af demokratiske perspektiver på forandringsarbejde i daginstitutioner*. I: *Forskning og forandring*, vol. 1, nr. 1. DOI: <https://doi.org/10.23865/fof.v1.1000>.

Denne artikel præsenterer og diskuterer forskellige forandringsambitioner, som er på spil i og omkring forandringsorienteret forskning i det pædagogiske felt. På baggrund af en kritik af dominerende forandringstænkning for at resultere i autoritære og tekniske perspektiver, som udgrænser de politiske og normative dimensioner af pædagogik, argumenterer artiklen for vigtigheden af at arbejde med demokratisering som en central forandringsambition. Artiklen viser, at dette har betydning for forståelsen af såvel pædagogisk arbejde som af forandringsprocessernes resultater. Med udgangspunkt i et

forskningsprojekt, der illustrerer disse forandringsambitioner, nemlig et kritisk-utopisk aktionsforskningsprojekt, hvor medarbejdere i daginstitutioner udforskede og udviklede pædagogisk trivselsarbejde fra neden, diskuteres, hvad disse ambitioner kan betyde i praksis. Artiklen argumenterer for et særligt faglighedsbegreb som en måde at sammenfatte de forandringsprocesser på, som sådanne forskningsprojekter kan understøtte.

Togsverd, L. (2018). Læreplaner på et pædagogisk grundlag. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik*. Frederikshavn: Dafolo, s. 19-34.

Med udgangspunkt i det pædagogiske grundlag for den styrkede pædagogiske læreplan, udfolder kapitlet et begreb om pædagogik som en praksis, der foregår i alle handlinger, valg, samspil og processer i daginstitutionens hverdagsliv. Kapitlet fokuserer på, hvad det indebærer, at et læringsmiljø er pædagogisk. Det argumenterer for og viser, hvordan det pædagogiske grundlag kan bringes i spil som pejlemærker, der kan bringes i dialog med udforskninger af læringsmiljøer, hvor alle hverdagslivets processer og samspil anses for betydningsfulde. Kapitlet inddrager to praksisfortællinger, der undersøges og diskuteres med det pædagogiske grundlag som målestok. Dermed bliver det også eksemplarisk for, hvordan man kan udvikle en evalueringskultur, der både er meningsfuld og knytter sig til det, der formuleres som pædagogisk ønskværdigt.

Tuft, K. (2016). Leg, pædagogik og viden. I: Togsverd, L. & Rothuizen, J.J. (red.) (2016). *Pædagogiske ballader, perspektiver på pædagogens faglighed*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Kort gennemgang af videnskabelige positioner med relation til etik og et filosofisk legesyn.

Warming, H. (2017). Børnesyn og børneperspektiv. I: Mortensen, T. H. (red.), *Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter*. København: Akademisk Forlag, s. 17-35.

Kapitlet skitserer divergerende historiske og nutidige børnesyn samt introducerer forskellige måder at forstå begrebet børneperspektiv på. Der introduceres tre perspektiver på børn: et ude fra perspektiv, et tilstræbt inde fra perspektiv og børns eget perspektiv. De tre perspektiver bidrager med forskellig viden som kan styrke pædagogens refleksioner i og over pædagogisk praksis.

Warrer, S.D. & Broström, S. (2017). *Børns leg og eksperimenterende virksomhed*. Frederikshavn: Dafolo [bogserien: det ved vi om].

I bogen kædes leg og det eksperimenterende og skabende sammen som to gensidigt forbundne fænomener og belyses i pædagogisk og didaktisk perspektiv. Desuden beskrives potentialet i både den voksnes deltagelse som med-leger og det pædagogiske miljø.

Vestergaard, C.M. & Larsen, M.B. (2018). *Pædagoguddannelsen til tiden – kompetencemålsorientering og professionsdidaktik: Pædagoguddannelse i balance*. Ucvinden.dk.

Rapporten er baseret på empirisk materiale fra forskellige dagtilbud. Dette sættes i perspektiv til pædagoguddannelsens kompetencemålsorientering i DTP med henblik på at udfordre de studerende til at opnå dybdelæring. Tematikken er sproglig udvikling – men da det anvendes eksemplarisk, kan det overføres til andre tematikker.

Øksnes, M. & Sundsdal, E. (2016). Leg er livet! Om leg i vuggestuer og børnehaver. I: Graversen, D.T. Pædagogik i dagtilbud. København: Hans Reitzels Forlag, s. 350 – 373.

Kapitlet er motiveret af FN's advarsel om, at børns ret til leg og fritid nu er truet. Kapitlet består af to hoveddele. Første del præsenterer forskning og teori om leg. Her er først og fremmest et børneperspektiv med fokus på børns leg fra en humanistisk og samfundsvidenskabelig synsvinkel. I andel er der fokus på pædagogens rolle i børns leg, og der lægges specielt vægt på, hvordan voksne kan bidrage til at berige børns leg. Centralt i denne del er begreberne pædagogisk fantasi og takt.